

A római Università Salesiana — a szalézianusok szerzetesrendjének vezetése alatt álló katolikus egyetem — neveléstudományi fakultása nagy érdeklődést tanúsít MAKARENKO művei és pedagógiája iránt. Az egyik legjelentősebb nyugati Makarenko-szakértő ennek az egyetemenk a professzora: BRUNO M. BELLERATE, aki számos tanulmányban foglalkozott MAKARENKO életművével, az egyetem neveléstudományi fakultásának kiadásában megjelenő, nemzetközi szerzőgárdával dolgozó neveléstudományi folyóiratban, az *Orientamenti Pedagogici*-ben. Tanulmányai közül az egyik legjelentősebb, „Problemi della pedagogia Makarenkiana. Novita, precisazioni, discussioni” (A makarenkói pedagógia kérdései. Újszerűsége, pontosítások, viták) címmel az 1966-ik évfolyamban jelent meg. Ugyanabban az évben látott napvilágot az a cikke is, amelyben a nyugatnémet L. FROESE „Neuere westdeutsche Literatur zur Sowjetpädagogik” című tanulmányával szállt vitába. Figyelemre méltó tanulmányát közölte a folyóirat 1969-i évfolyama is „Commemorando A. Makarenko. In margine a recenti saggi italiani” (A Makarenkóra emlékezve. Szélgjegyzetek az újabb olasz tanulmányokhoz) címmel.

Az *Orientamenti Pedagogici* 1970. évi szeptember—októberi számában jelent meg BRUNO M. BELLERATE „*È da studiare A. S. Makarenko? Rassegna e riflessioni critiche*” (Tanulmányoznunk kell-e Makarenkót? Beszámoló és kritikai megjegyzések) című tanulmánya, amelyet részletesen ismertetünk, egyrészt azért, hogy BELLERATE felfogását bemutassuk, másrészt hogy cikkén keresztül a Német Szövetségi Köztársaságban, Marburgban működő Makarenko Kutatóközpont kiadványairól tájékozódjunk.

BELLERATE tanulmányának első mondatában felteszi a kérdést: „valóban megéri-e a fáradságot, hogy ilyen nagy figyelmet szenteljünk MAKARENKÓNAK vagy inkább csak múltó túlzásról van szó?”

MAKARENKO tanulmányozása mindenekelőtt azért fontos — hangoztatja az olasz katolikus szerző —, „mivel *de facto* elérkezett az ideje annak, hogy több-kevesebb joggal mi is megvalósítsuk azt a nevelési elképzelést, amely nemcsak szovjet, hanem — sokak számára — kimondottan marxista is. Ezen kívül tovább kell tanulmányoznunk azért, hogy megkíséreljünk megvilágítani a MAKARENKO-életmű egyes részleteiről vallott eltérő magyarázatokat. S nézeteink elmélyült ismerete konkrét módon bevezet bennünket egy olyan — nevelési valószínűleg jól reprezentáló — pedagógiai koncepcióba, amelyről többen mint a nyugati nevelés egyik alternatívájáról vélekednek (ha egyáltalán valamiféle közös vonásuk !?)”.

Éppen ezért tartja BELLERATE hasznosnak a marburgi Makarenko Kutatóközpont megalkulását, amelynek az a célja, hogy a fenti tartalmú kutatómunkát támogassa. Az új intézmény ennek érdekében elkezdte egy könyvsorozat kiadását „Beiträge zur sozialistischen Pädagogik” címmel. Ennek elsőként megjelent három kötetét ismerteti tanulmánya első részében a római professzor.

Az 1969-ben megjelent *Makarenko Materialien I.* című kötet alcíme (Quellen, Studien, Bibliographische Beiträge) tájékoztatást ad e sorozat egyes kötetének megközelítő tartalmáról. Ebben az első kötetben a „források” közt publikálták a „Pedagógiai logika” új német fordítását, egy fejezetét a be nem fejezett „Cselekvésmetodika kísérlet egy ifjúsági telepen” című MAKARENKO-műből, az első kiadás alapján, nem pedig az összes műveiben kiadott szöveg szerint. Az eltérések nem nagyszámúak és nem különösebben jelentősek.

„Első látásra nagyon fontos a közlése annak a két MAKARENKO-tanulmánynak, amelyet annak idején is — és itt is — angol nyelven jelentettek meg — folytatja ismertetését BELLERATE. — Ezek eddig kizárólag az orosz nyelvű visszafordításból voltak ismertek, ahogy MAKARENKO összes műveinek függelékében megjelentek. Azért mondtam, hogy „első látásra”, mert ebben az esetben is fontosabb lett volna az eredeti makarenkói szöveget kiadni, amely nem volt angol nyelvű, de sajnos elveszett. Az eltérések az angol és az orosz szöveg között így kétségtelenül elvesztik jelentőségüket, akár ennek a publikációnak a céljait nézzük, akár mert konkrétan ellentmondók az ismert szöveggel. A legvilágosabb és bizonyára legfeltűnőbb az a kis részlet, amelyet az első tanulmány elejéről vettek át. Az angol szövegbe MAKARENKO belevette, azon okok közé, hogy miért akar író lenni, a következőt: „become an author and be famous”. Most az orosz szövegben a „hírnév” ez utolsó álmát mellőzték, pedig némi súlya lehetne a szerző temperamentumának megítélésében.”

BELLERATE szerint kétségtelenül szuggesztívebb V. FINK visszaemlékező írásának fordítása. Ennek oka nemcsak az, hogy az eleven stílus és epizódgazdagság kellemessé teszi az olvasmányt, hanem főleg az, hogy néhány kiadatlan visszaemlékezés, sőt itt-ott levél-törödékek és más ismeretlen dokumentumok is olvashatók benne. FINK a nagy szovjet pedagógus mellett élt — annak utolsó éveiben — az Írók Házában.

Ebből az írásból olyan elemek bonthatók ki — véli BELLERATE —, amelyekkel MAKARENKÓNAK pontosabb és teljesebb képe alakul ki előttünk. Gazdagabbá válik előttünk humanista koncepciója, mivel barátaival folytatott

beszélgetései új oldalról világítják meg azt a dinamikus és nyílt aktivitást, amely benne élt, „mindig kutatva a jobb utakat és megoldásokat, a marxista optimizmus földi elképzeléseinek meghatározott területén”. S e beszélgetésekből ugyancsak meggyőző erővel tűnnek elő személyiségének megkapó vonásai, „annak a személyiségnek, amely humorral, költőiséggel és tevékenységgel volt megáldva”.

A kötet „Tanulmányok” című része N. P. NEZINSZKI munkájával indul, címe: *Makarenko és kora*. Ebben elsősorban MAKARENKO viszonyát vizsgálja saját kora hivatalos személyeihez, s azokat az eredményeket fejtegeti, amelyeket Makarenko „saját fejlődésének főbb szakaszaiban intézetében elért”.

L. PECHA rövid tanulmánya („A nevelő szerepéről a közösségben”) Makarenko egykori tanítványainak nyilatkozatait dolgozza fel, ezeket a tanulmány szerzője maga gyűjtötte össze. BELLERATE így közvetíti a tanulmány tartalmát: „Fő célja az volt, hogy a szovjet pedagógus alakjának jelentőségét hangsúlyozza, aki személyiségével, a tanulói aktivitás feltevéseivel és megszervezésével gyakorlatilag feleslegessé tette — kivéve a végrehajtószerepében — a többi nevelő hagyományos szerepkörű közreműködését. Másrészt a nevelői testületet világosan úgy írja le, mint MAKARENKO intézetének egyik fogaskerekét: fogaskerek, amely elképzelhetetlen a kollektíva egyetemeségén kívül és felett.”

A kötet utolsó része BELLERATE bibliográfiai összeállítását tartalmazza az 1950—1960 közötti, MAKARENKÓRA vonatkozó olasz téméről. „Sajnos, az olasz tanulmányok nem tűnnek ki pontosságukkal és tudományos igényükkel — véli a szerző —, mindamellett hazánk helyét azok között az országok között jelölik ki, amelyek nagyobb mértékben érdeklődnek MAKARENKO iránt.”

A *Makarenko Materialien* első kötete BELLERATE szerint „elégé változatos, gazdag és érdekes”. Kívánatos lenne azonban, hogy a kötet eredeti tanulmányainak számát gyarapítsák, valamint az is, hogy nagyobb kritikával válogassák ki, rostálják meg a közlésre kerülő forrásszövegeket.

A könyvsorozat másik tagja THEO GLANTZ doktori disszertációját tartalmazza. Címe: *Kollektiv und Einzelner. Ein pädagogischer Beitrag zur Erfassung des Sozialgebildes Jugendkollektiv und seines Beziehungsgefüges in Makarenkos Gorki-Kolonie* (Marburg, 1969. 201 oldal). A szerző tehát az ifjúsági kollektívát, annak belső viszonyait csak a GORKI-telep fennállása idején vizsgálja. BELLERATE így értékeli a tanulmányt: „A szerzőnek nagyobb figyelemmel kellett volna lennie a történelmi kutatásra és a filológiai szempontokra anélkül, hogy lemondott volna az elméletibb megközelítésről, s egy ilyen jellegű, korszerű szemlélet alapján kellett volna elemeznie a maka-

renkói intézményt. Ez a kutatás kétségtelenül jelentős eredményt hozott volna a tények biztosabb megárazatában és objektív megítélésében, különben fennáll annak a veszélye, hogy egyes kifejezéseknek olyan jelentést adunk, amely nem helytálló. Legyen elegendő emlékeztetni arra, ami GLANTZnál többször is előfordul: el akarta kerülni a „személy” fogalmát, mint túlságosan filozófiai és nyugati, ezért az „egyed” (Einzelner) kifejezést használta. MAKARENKÓnál erre legalább két orosz kifejezés van (ezek: „otdel'nyi”, többnyire melléknévként használatos a „ličnost” vagy más főnév után; valamint az „individual'nyi”, amelyet melléknévként és főnévként egyaránt használ). MAKARENKÓnál ezek használata nem közömbös, ámbar lényeges filozófiai finomságot nem tulajdoníthatunk nekik, legalábbis alapvető szinten. Az a tény, hogy a tanulmányozást a GORKI-telepi korszakra korlátozzuk — elfogadható indok nélkül —, nem mentesíti a kutatót az alól, hogy történelmi összefüggésében mutassa meg a tanulmányozott tény, majd pedig az adatok bizonyosága alapján mint véglegeset vagy nem véglegeset ábrázolja. Ez a genetikus-evolutív szempont azonban ebben a tanulmányban nem érvényesül.”

Azt ajánlja ezért BELLERATE, hogy „e tanulmány felhasználásával néhány más kutató újra dolgozza fel ezt a témát, nagyobb történelmi beágyazással, valamint a folyamatos szovjet tapasztalatok felhasználásával”.

A harmadik — ismertetésre kerülő — kötet bibliográfiai jellegű: a Német Szövetségi Köztársaság és Nyugat-Berlin könyvtáraiban található német és más nyelvű MAKARENKO-műveket, illetve a MAKARENKÓról szóló műveket sorolja fel, a mintegy 2500 köz- és magán-könyvtárból gyűjtött információk alapján (G. HILLIG, S. WEITZ: *Gesamtverzeichnis der Makarenko-Literatur*. Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland und West-Berlins. Marburg, 1969. 99 old.). A kötetben 221 címszó van, a 474 könyvtárban 4217 ilyen témájú kötet található. A folyóiratokban megjelent tanulmányokat a könyv természetesen nem tartalmazza. Közli a könyvtárak címjegyzékét, s jelzi, hogy a könyvek mi módon kölcsönözhetőek (sok helyütt postai úton is!).

BRUNO M. BELLERATE tanulmányának második része a „Tételek és hipotézisek” címet viseli. „Azt hiszem, nem lehet gondolnunk MAKARENKO teljes megértésére — írja — a meglévő és publikálatlan adatok megfelelő ismerete és — főleg a nyugati kutatók részére — a régebbi és a kortárs orosz neveléstudomány alapos tanulmányozása nélkül.” Ezáltal nemcsak természetes-történelmi környezetbe tudjuk elhelyezni MAKARENKO nevelési koncepcióját, de közelebb jutunk az általa alkalmazott terminológiának objektívebb és kritikaibb

értékeléshez. Feltételezhető ugyanis, hogy a korabeli analóg esetek tanulmányozása felfedhetné és talán meg is magyarázna sok más, jelenleg ismeretlen tényezőt. BELLERATE véleménye szerint „példának okáért csak a kortárs-szerzők könyveinek vagy a róluk szóló néhány könyvnek az elolvasása új távlatokat nyit meg, és el nem hanyagolható kérdéseket vet fel. . . Bőven van rá anyag, hogy meggyőződjünk róla, legyen elég emlékezetbe idézni KRUPSZKAJA, SACKIJ és BLONSZKIJ nevét.” E tájékozódás nincs ellentétben MAKARENKO szellemével, hiszen írásaiban ismételten perbe szállt „az olimpiai pedagógiával”.

De BELLERATE a fordított utat is helyesnek tartja: „érdemes kutatásokat végezni a makarenkói egyéni helyzetek alapján, majd ez után rátérni a források összehasonlítására a korabeli más szerzőknél, illetőleg más intézményeknél. Ezzel a tanulmányozással párhuzamosan előre kellene jutnunk MAKARENKO személyiségére vonatkozólag is, felhasználva mindazokat az elemeket, amelyek konkrét módon vizsgálhatók, ha szórványosak és változók is, mert kétségtelenül ezek adnak megkülönböztető jeleget a különféle magatartásnak, válogatásnak, egyéni véleménynek.”

BELLERATE szerint csakis a korabeli szovjet nevelésügy alapos ismeretében lehetséges MAKARENKO életművének periodizálása. FROESE azt állítja, hogy az 1928 előtti és utáni korszak között határozott törés van, de ezt eddig még nem sikerült bizonyítani. MAKARENKO eszméi és tevékenységbeli fejlődésének pontos felrajzolása során „nem lehet figyelmen kívül hagyni a szovjet kulturális, nevelési és társadalompolitikai környezetet, amely igazolja azt”.

E problémákkal mindaz szembe találja magát — állítja BELLERATE —, aki figyelmesen és kritikusan olvassa MAKARENKO írásait, s éppen ezért „tökéletesen érhető a zavara annak — noha már sok kísérletet tettek erre —, aki *globálisan* akarja tanulmányozni alakját, gondolatait és tevékenységét”.

Részletesen fejtegeti BELLERATE, milyen fontos MAKARENKO szövegeinek magyarázatában a konkrét társadalmi valóság s a konkrét időszakasz sajátosságainak pontos ismerete. Hangsúlyozza azonban „a kritikailag helytálló” magyarázat fontosságát, mégpedig azért, hogy — mint írja — „kikerüljem a rosszhiszeműségeit azoknak, akik hasonló próbálkozásokban puszta véleményeket igyekeznek keresni egy aktuális vagy kimondottan gazdasági érdeklődésre”. A kritikai szilárdság MAKARENKO elveinek magyarázatában egyrészt megadja a megfelelő információt, másrészt minimumra szorítja azokat a mozzanatokat, amelyek kikerülhetetlenül megmagyarázhatatlanok. „Nem kívánunk

ugyanis az ellenkező végletbe sem esni, amit «illuministicus-nak nevezhetünk, mely szerint egy ember gondolkodásában és életében mindennek tökéletesen logikusnak kell látszania és mindennek logikusan kell cselekednie.”

Milyen utat ajánl az olasz professor MAKARENKO megismeréséhez? „Szükségesnek látom — írja —, hogy az, aki MAKARENKO tanulmányozására akarja rászánni magát, első lépésként gondosan tájékozódjék a korabeli helyzetről legalább a meglévő tanulmányok alapján és néhány olyan szerző írásának elolvasásával, akik hozzá legközelebb álltak. Második lépésként ismerkedjék meg MAKARENKO minden jelentős művével (ezért hasznosak a mindenkinek rendelkezésére álló tájékoztatók és bibliográfiai munkák), különösen az orosz nyelvűekkel. Végül az előző két lépés alapján vegye jegyzéke és azután vesse össze a különböző, MAKARENKO életének egyes szakaszaiból származó elveket és állásfoglalásokat, hogy így kellő megalapozással eljuthasson a fentebb óhajtott magyarázatok megformálásához.”

Az lenne kívánatos — véli BELLERATE —, ha minél több kutató között jönne létre együttműködés, hogy egymás felfogását „ideológiai tekintetben is kölcsönösen kiegészítsék”, összegyűjthessék a kritikailag helytálló magyarázat-variánsokat, s ezáltal „megközelíthessék a kutatás és tájékozódás tökéletességét”.

Az olasz professor reméli, hogy a legközelebbi nemzetközi találkozókön megérelelődnek a gyakorlati feltételei egy ilyen jellegű MAKARENKO-kutatás megtervezésének a különféle világnézetű és nemzetiségű kutatók között. „Ebben a tekintetben már rés nyílt a nemzeti és nemzetközi bibliográfiai előkészítésével és néhány, a feltételezettnél nagyobb előfeltételt legyőzésével.”

Végezetül BRUNO M. BELLERATE így zárja tanulmányát: „Befejezve most már ezt az áttekintést, újra azt állítom, hogy lehetséges, sőt igenis feleletet *kell* adnunk arra a kérdésre, amelyet címként jelöltünk meg, azaz igen, *folytatnunk kell MAKARENKO tanulmányozását*. Ezt kell tennünk nemcsak szubjektív-intellektuális tetszésből, azért, hogy MAKARENKO jobb megértéséhez és megalapozottabb értékeléséhez eljuthassunk, hanem főképpen azért, mert egy ilyen törekvés fontos és termékeny, gyakorlati kezdete lehet egy hatékonyabb és a szükségleteknek jobban megfelelő nevelésnek, amelyet társadalmunk, de még inkább a jövő emberiség elvár. Továbblépést jelenthet arra is, hogy kedvezően elősegítsük a párbeszéd lehetőségét nemzetközi szinten egy mindkét részről megnövekedett bizalmú és őszintébb légkörben.”

V — M